УДК 37.035.3

В.В. Харитонова
Уманський державний педагогічний університет

ХУДОЖНЄ КОНСТРУЮВАННЯ ЯК СКЛАДОВА ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ СТАРШОКЛАСНИКІВ

В статті висвітлюється важливість формування художньо-конструкторських знань та умінь учнів у процесі технологічної освіти.

В статье раскрывается важность формирования художественно-конструкторских знаний и умений учащихся в процессе технологического образования.

In the article deals the importance of forming of artistic and designer knowledge's and skills of studying in the process of technological education.

Змістом технологічної освіти сьогодні стають не тільки отримані знання про технології, а й сфера досягнень людства, що далеко виходить за межі науки – мистецтво, традиції, духовні цінності, досвід творчої діяльності. Таким чином, технологічна освіта відображає не тільки способи практичного перетворення природи та суспільства, а й виступає як спосіб формування світу людської культури. З цієї позиції вона здатна інтегрувати і основи знань про організацію життєвого простору за законами краси та гармонії.

Важливим напрямом у системі профільної технологічної підготовки учнів є вивчення швейної справи. Широкий спектр діяльності фахівця швейної галузі висуває ряд вимог до основних складових його професійної підготовки. Випускник повинен набути не тільки практичні вміння і бути теоретично підготовлений до майбутньої діяльності, але і творчо застосовувати їх в процесі роботи в промисловому виробництві. Така підготовка, на нашу думку, має здійснюватись у процесі спеціальної художньо-конструкторської діяльності.

Актуальність нашого дослідження визначається вимогами підвищення якості технологічної освіти молоді, її естетичного виховання, необхідністю формування в учнів знань та умінь з основ художнього конструювання у процесі їх технологічної освіти. Це й обумовило вибір теми статті.

Метою статті є розкриття можливостей прилучення учнів 10-11 до художньо-конструкторської діяльності, формування у них художньо-конструкторських знань та вмінь у процесі їх технологічної підготовки.

З метою вирішення завдань дослідження нами проаналізовано та узагальнено психолого-педагогічну, спеціальну та методичну літературу щодо сутності художнього проектування одягу, проаналізовано спеціальну літературу, здійснено спостереження за діяльністю учнів 10-11 класів у процесі виготовлення швейних виробів.

Вивчення досвіду навчання швейної справи в старших класах свідчить, що на сучасному етапі розвитку спостерігається прояв певних суперечностей**,** від успішного вирішення яких залежатиме результативність технологічної освіти учнів. Насамперед, це суперечності між: зростанням потреб ринку праці у кваліфікованих фахівцях, здатних самостійно приймати рішення, та недостатньою підготовкою їх до такої діяльності в загальноосвітній школі; підвищенням вимог до рівня профільної підготовки старшокласників та станом організації технологічного навчання в загальноосвітніх школах; зростанням вимог до художньо-конструкторської діяльності старшокласників у процесі профільної підготовки зі швейної справи у загальноосвітніх навчальних закладах та недостатнім її науково-методичним забезпеченням. Тому проблема формування в учнів знань та вмінь з основ художнього конструювання вимагає своєчасного розв’язання.

У результаті дослідження встановлено, що профільна технологічна підготовка має значні потенційні можливості для формування означених знань та вмінь. Водночас зміст традиційного навчального матеріалу, який вивчався у старших класах з основ швейної справи, його навчально-методичне забезпечення в загальноосвітніх навчальних закладах не відповідає вимогам сьогодення. Це

обумовлює необхідність розроблення змісту та удосконалення методики профільного технологічного навчання, яка має враховувати особливості художньо-конструкторської підготовки учнів.

Останнім часом педагоги провідних індустріально розвинутих країн звертаються до художнього конструювання як до складової частини загальноосвітньої і трудової підготовки підростаючого покоління. Особливе місце серед них займають Великобританія, США, Німеччина, Японія, де до художнього конструювання звертаються як до важливого засобу навчання і виховання молоді.

Розробка педагогічної концепції художньо-конструкторської освіти в трудовому і професійному навчанні школярів ведеться і в нашій країні.

Дидактичне обґрунтування введення в навчальний процес загальноосвітньої школи елементів художнього конструювання і технічної естетики висвітлено в роботах Є.Антоновича, О.Гервас, Ю.Катханової, Б.Неменського, Б.Нешумова, Л.Оршанського, М.Пагути, Н.Ростовцева, В.Тименка, В.Титаренко, В.Трофімчука, Л.Шпак, Б.Юсова і ін.

Мистецтвознавчі, естетико-технічні і педагогічні проблеми професійного художнього конструювання розглядаються в працях І.Волкотруба, В.Зінченка, Є.Лазарєва, Г.Мінервіна, А.Сімоніка, Ю.Соловьева, Ю.Сомова, В.Сидоренко (Росія), П.Татіївського і ін.

Варто зазначити, що дослідження проблеми формування і розвитку знань та вмінь з основ художнього конструювання були спрямовані переважно на підготовку художників-педагогів, студентів художньо-графічних факультетів педінститутів, а також вчителів початкових класів. Результати ж аналізу педагогічної теорії та практики показують, що питання формування художньо-конструкторських знань та вмінь учнів старших класів в умовах профільної технологічної підготовки залишається ще мало дослідженим.

Спостереження за діяльністю учнів 10-11 класів у процесі виготовлення швейних виробів свідчить про те, що працюючи і виготовляючи ті чи інші вироби, учні рідко звертають увагу на їх естетичну привабливість, зручність у використанні.

Таким чином, розвиток творчого потенціалу старшокласників гальмується відсутністю в учнів естетичного смаку, поняття прекрасного, критичного та технічного мислення, художньо-конструкторських знань та вмінь.

Проектування та виготовлення одягу на уроках трудового навчання – творчий процес, що передбачає розробку зовнішнього вигляду моделі, створення її композиції та виконання моделі в матеріалі. Ефективність та якість цього процесу значною мірою залежить від вивчення учнями основ художнього конструювання, що сприятиме формуванню у них естетичного смаку, відчуття краси і міри в оформленні сучасного одягу, розвитку творчих якостей, які необхідні в процесі виготовлення швейних виробів, дозволить скоротити витрати часу на розробку моделей, поліпшити їхню якість, зовнішній вигляд, зменшити собівартість.

Принципово важлива роль художньо-конструкторської діяльності в технологічній освіті учнів пояснюється і тим, що дозволяє вирішувати завдання естетичного і трудового виховання комплексно. Знання в галузі художнього конструювання є необхідною умовою різнобічного розвитку особистості, оскільки в ній поєднуються в єдине ціле доцільність, естетична і технічна основа трудової діяльності. Таким чином, підготовка учнів до праці і життя в процесі трудового навчання буде більш ефективною, якщо виявити невикористані резерви навчального процесу і спрямувати їх на формування в учнів спеціальних художньо-конструкторських знань та вмінь.

В основі майстерності людини у певному виді діяльності лежать конкретні, всебічні та глибокі знання, міцні та стійкі уміння й навички. Відповідно формування певної суми загальних і професійних знань, умінь і навичок становить мету, зміст і кінцевий результат педагогічного процесу в різноманітних навчальних закладах.

Пізнаючи навколишню дійсність, закони природи і суспільства, людина набуває знання. З розвитком людського суспільства знання удосконалюються і змінюються. Знань, накопичених людством, безліч. Людина може оволодіти тільки їх частиною. Необхідно, щоб ця частина охоплювала різноманітні галузі знань, що складають основу наук і основні види діяльності.

Знання – продукт суспільної матеріальної і духовної діяльності людей; ідеальний вираз в знаковій формі об'єктивних властивостей і зв'язків світу, природного і людського. В знанні кристалізується, нагромаджується і об'єктивізується суспільна сила людини [2]. Інакше кажучи, людина опановує знання шляхом вивчення й обміркування певних явищ та закономірностей, що стосуються її буття та діяльності.

Знання завжди направлені на ту або іншу діяльність і тісно пов'язані з діями. Разом з тим, практична діяльність постійно вимагає знань (вже накопичених і нових) і сама є невичерпним джерелом знань. Знання забезпечують орієнтацію людини у власній життєдіяльності, з'ясування сутності різноманітних суспільних явищ.

Отримавши знання, людина намагається зазвичай їх застосувати в житті, практичній діяльності. Так на основі знань формуються уміння і навички. Формування умінь і навичок займає основне місце в трудовому навчанні. Це тривалий і складний процес, залежний від засвоєння практичних знань.

В свою чергу А.Дістервег зазначив, що „зі знаннями повинно бути обов'язково пов'язане вміння, бо коли голова учня наповнена великою або малою кількістю знань, але він не навчився їх застосовувати, то такий учень дещо знає, але нічого не вміє" [1,165]. Отже, практичне застосування знань забезпечує їх перехід у вміння та навички.

Система знань плюс система навичок і створюють готовність людини до самостійного рішення поставлених перед нею завдань. Уміння включає не тільки фізичні (рухові), але і розумові дії. Діяти уміло – значить діяти „з розумом", самостійно планувати процес роботи, знаходити в кожному конкретному випадку найраціональніші способи дії [3].

У практичній діяльності людина намагається спочатку використовувати уміння й навички, які вона вже опанувала. Керуючись метою завдання, вона переносить прийоми, що застосовувались раніше при розв'язанні аналогічних завдань, тобто відбувається взаємодія раніше набутих і нових умінь та навичок. Взаємодія умінь і навичок, за якої одні з них сприяють прискоренню вироблення інших, у психолого-

педагогічній літературі прийнято називати переносом. Перенос здійснюється тільки тоді, коли є загальні елементи в діях, які виконувались раніше, і нових. Отже, перенос умінь і навичок відбувається не механічно. Чим більш свідомо опановує учень уміння і навички, тим легше здійснюється їх перенос.

Для нашого дослідження ці висновки мають велике значення, тому що розкривають основні засади методики формування умінь. З цих висновків випливає, що оскільки основою умінь є знання, то до процесу формування умінь повинен входити етап сприйняття й осмислення теоретичного матеріалу. Цей етап потребує відповідної системи вправ, що забезпечують глибоке засвоєння нового матеріалу, як бази для подальшого відпрацювання умінь і навичок. І цей процес треба планувати таким чином, щоб оволодіння умінням відбувалося не шляхом проб і помилок, а усвідомлено.

Значною є роль знань, умінь і навичок у людській діяльності взагалі та у творчій, зокрема. Так, навичка як дія є тільки складовою операцій, які є безпосереднім елементом будь якої свідомої людської діяльності (основними складовими діяльності, як правило, є цілі, потреби, мотиви, мотивації, дії, операції, результат). „Дія – це одиниця діяльності... Дія може перетворитися в операцію“ [4].

Отже, знання, вміння та навички інтегрують людську психіку та безпосередньо впливають на діяльність людини. Вони виступають як диспетчер людської діяльності, координують психічні процеси (пізнавальні, емоційні та вольові) та психічні властивості людини (спрямованість, характер, здібності та темперамент), і, безпосередньо, впливають на її психічний стан.

Таким чином, „діяльність людини – це сукупність окремих видів діяльності, про які судять за їх мотивами. Кожен із них існує у вигляді дій, підпорядкованих цілям. Дії виконуються шляхом операцій, які визначаються умовами досягнення цілей“ [5, 227].

Надзвичайно важливе значення має творчий характер діяльності, бо коли її немає, то вона перетворюється для людини у одноманітні дії, не викликає

позитивних емоцій, не сприяє професійному самовдосконаленню та самоактуалізації як у житті, так і в професійній діяльності.

Художньо-конструкторська діяльність, яка трактується нами як одна з форм творчої діяльності, підпорядкована загальним закономірностям теорії діяльності і спрямована на формування гармонійного наочно-просторового середовища й задовольняє матеріальні і духовні потреби людини.

Кожний вид діяльності потребує відповідних умінь. До того ж для кожного виду діяльності можна підібрати систему відповідних умінь, але сама по собі система вмінь не забезпечує можливості виконувати ту або іншу роботу. Для того, щоб досягти цього, людина повинна оволодіти не тільки відповідною системою вмінь, але і системою знань. „Уміла дія“ – це завжди дія зі знанням справи. При цьому маються на увазі не тільки знання про те, як виконувати ту або іншу дію, але і знання головних особливостей своєї справи в цілому. Наприклад, особливості художньо-конструкторського проектування, умови, що визначають цей процес, закономірності формоутворення, засобів композиції і т.і., тобто вміння формується на основі широкого кола знань про трудовий процес, знаряддя та умови праці. Таким чином, у процесі художньо-конструкторської діяльності відбувається формування художньо-конструкторських знань та умінь, що є знаннями та вміннями спеціальними і специфічними.

У процесі дослідження ми дійшли висновку, що “художньо-конструкторські знання та вміння” – це сукупність спеціальних і специфічних знань та умінь, необхідних для здійснення художньо-конструкторської діяльності, спрямованої на створення гармонійного наочно-просторового середовища, що відповідає матеріальним і духовним потребам людини. Ці знання та уміння ґрунтуються на спільних психічних властивостях, які набувають специфічних особливостей в кожній діяльності відповідно до її змісту.

До художньо-конструкторських *знань* у процесі проектування та виготовлення швейних виробів нами віднесено: знання художньо-конструкторського аналізу швейних виробів (виявлення переваг і недоліків форми, зовнішнього вигляду

виробу, доцільності, зручності користування (ергономічності)); основних понять художнього конструювання (поняття про формоутворення і композицію одягу, основних понять про колір, його ролі в композиції, принципів застосування в художньому конструюванні одягу, значення художнього конструювання для сучасного швейного виробництва і т. і.); основних вимог художнього конструювання до промислових виробів (функціональні, ергономічні, естетичні, технологічні, економічні); основних принципів художнього конструювання (єдність утилітарного та естетичного, вибір рішення на основі альтернативності, логічність та цілеспрямованість творчого пошуку); способів здійснення різних видів художньо-конструкторської діяльності (художньо-конструкторське проектування, ескізування, моделювання, евристичний пошук і т.і.); етапів художньо-конструкторського проектування.

У процесі дослідження нами виділені наступні художньо-конструкторські *вміння*: аналізувати швейні вироби (виявляти переваги та недоліки форми, зовнішнього вигляду; визначати функціональне призначення; бачити пропорції, гармонію окремих деталей з іншими і виробу в цілому відповідно до вимог художнього конструювання); користуватися технічним малюнком і ескізом під час ілюстрації творчої думки, знаходити самий інформативний варіант відображення задуманої форми швейного виробу; враховувати функціональні, ергономічні, естетичні і технологічні вимоги в процесі художньо-конструкторського проектування; дотримуватись принципів художньо-конструкторської діяльності; застосовувати евристичні методи художнього конструювання під час вирішення художньо-конструкторських завдань; дотримуватись етапів художньо-конструкторського проектування.

Процес формування художньо-конструкторських знань та вмінь залежить від змісту навчального матеріалу, індивідуально-психічних особливостей учнів, педагогічної майстерності педагогів.

Оскільки художнє конструювання є безпосереднім носієм духовної і матеріальної культури, синтезом науки, техніки і мистецтва, то на уроках трудового

навчання необхідно використовувати його як ефективний засіб естетичного виховання школярів і формування у них високих естетичних потреб, естетичного смаку, що є найважливішим завданням школи, у тому числі і трудового навчання. Важливим завданням педагогів у процесі технологічної підготовки є озброєння учнів знаннями та вміннями, що формують у них естетичне відношення до навколишнього наочно-просторового середовища, визначають естетичну свідомість людини. До таких знань і вмінь ми відносимо знання та вміння з основ художнього конструювання .

Отже, все вище викладене доводить, що формування художньо-конструкторських знань та вмінь старшокласників є однією з необхідних складових якісної їх підготовки до майбутньої професійної діяльності в умовах сучасних соціально-економічних перетворень у суспільстві. У процесі проектування і виготовлення швейних виробів на уроках трудового навчання старшокласникам разом із знаннями та вміннями з моделювання, конструювання та технології виготовлення одягу, необхідні й знання і практичні уміння з основ художнього конструювання. Це дасть учням ту стабільну основу, на якій базуватиметься їхня подальша трудова діяльність в галузі швейного виробництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дистервег, А. Избранные педагогические сочинения / Дистервег; [сост. В.А. Ротенберг; общ. ред. проф. Е.Н. Медынского]. – М.: Гос. учеб.-пед. изд-во мин. просвещения РСФСР, 1956. – 373, [2] с.

2. Знание // Философский словарь / под ред. И.Т. Фролова. – Изд. 5-е. – М.: Политиздат, 1987. – С.150-151.

3. Ломов, Б.Ф. Формирование графических знаний и навыков у учащихся / Б.Ф. Ломов; под ред. Б.Г. Ананьева. – М.: [б.в.], 1959. – 269, [2] с.

4. Лурия, А. Р. Действие / А.Р. Лурия // Психология: словарь / под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – 2-е изд., исправл. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – С.94-95.

5. М’ясоїд, П.А. Загальна психологія: допущено МОН України як навч. посібник для студентів вищих пед. закладів освіти / П.А. М’ясоїд – К.: Вища школа, 1998. – 479, [1] с.: іл.